

مقاله

غوباد رحیم پور

نگاهی کوتاه به اوضاع اقتصادی و اجتماعی ایران (۸۸-۱۳۷۵)

اصل چهل و هشتم

در بهره‌برداری از منابع طبیعی و استفاده از درآمدهای ملی در سطح استان‌ها و توزیع فعالیت‌های اقتصادی میان استان‌ها و مناطق مختلف کشور، باید تبعیض در کار نباشد، به طوری که هر منطقه فرآورنیازها و استعداد درشک خود، سرمایه و امکانات لازم در دسترس داشته باشد.

۱- سرزمین و آب و هوا

کشور ایران با وسعتی بیش از ۱/۶ میلیون کیلومتر مربع در نیمه جنوبی منطقه معتدل شمالی بین ۲۵ درجه و ۰۰ دقیقه تا ۳۹ درجه و ۴۷ دقیقه عرض شمالی از خط استوا و ۴۴ درجه و ۰۲ دقیقه تا ۶۳ درجه و ۲۰ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ قرار دارد. میانگین ارتفاع آن بیش از ۱۲۰۰ متر از سطح دریاست. پست‌ترین نقطه داخلی ایران با ارتفاع ۵۶ متر، دریاچه لوت و بلندترین قله آن دماوند با ارتفاع ۵۶۱۰ متر، در میان رشته کوه البرز قرار دارد. در کناره‌های جنوبی دریای خزر، ارتفاع زمین ۲۸ متر پایین‌تر از سطح دریای آزاد است. (سالنامه آماری کشور ۱۳۸۵، ص ۳۳)

کشور ایران از شمال به جمهوری ترکمنستان، دریای خزر، جمهوری آذربایجان و ارمنستان، از مشرق به افغانستان و پاکستان از جنوب به دریای عمان و خلیج فارس و از مغرب به ترکیه و عراق محدود است.

کشور ایران دارای ۳ نوع آب و هواست:

آب و هوای بیابانی و نیمه بیابانی

بخش‌های وسیعی از سرزمین‌های داخلی و کناره‌های جنوبی ایران دارای این نوع آب و هواست، بیش از ۷ ماه، دارای گرمای

خشک و طولانی است. میزان بارندگی در این نواحی بین ۳۰ تا ۲۵۰ میلیمتر در سال است، مانند استان‌های یزد، سیستان و بلوچستان، قم، خراسان جنوبی، کرمان، سمنان، خوزستان، اصفهان، بوشهر و تهران. (سالنامه آماری کشور ۱۳۸۵، ص ۷۴ و بانک مرکزی، اداره آمار اقتصادی، دایره شاخص‌های اقتصادی، گزارش سال ۱۳۸۶، ص ۲۹)

آب و هوای کوهستانی

سرود کوهستانی: حدود ۴۰ هزار کیلومتر مربع از سرزمین ایران در ارتفاعات قرار دارد. میزان بارش سالانه بیش از ۵۰۰ میلیمتر است، مانند بلندی‌های زاگرس، البرز، سهند و سیلان.

معتدل کوهستانی: حدود ۳۰۰ هزار کیلومتر مربع از مساحت ایران است. میزان بارش سالیانه بین ۲۵۰ میلیمتر تا ۶۰۰ میلیمتر است، مانند استان‌های ایلام، گلستان، لرستان، کردستان، کرمانشاه، چهارمحال بختیاری.

آب و هوای خزری

ناحیه باریک و کم وسعتی است که میان دریای خزر و رشته کوه البرز قرار دارد. میزان بارش سالانه بین ۶۰۰ تا ۲۰۰۰ میلیمتر است.

مجموع طول خطوط مسرزی ایران ۸۸۶۵ کیلومتر است که بیشترین مرز با کشور عراق معادل ۱۶۰۹ کیلومتر و کمترین مرز با کشور ارمنستان به طول ۴۸ کیلومتر است. در سال ۱۳۸۵، بالاترین متوسط دما مربوط به بندر عباس با ۲۷ درجه سانتیگراد و پایین‌ترین شهر کرد با ۹/۶ درجه سانتیگراد بوده است. اهواز با ۵۰ درجه سانتیگراد حداکثر مطلق دما و شهر کرد با ۲۸/۴- درجه سانتیگراد، حداقل مطلق درجه حرارت را بین مراکز استان‌ها داشته‌اند.

در این سال شهر کرد با ۱۳۷ روز یخبندان

در حاشیه کویر ایران، حداکثر ۱۱ درصد زمین‌ها به درد کشاورزی می‌خورند و از سوی دیگر این استان‌ها آب کافی نیز ندارند و میزان بارندگی سالانه در این نواحی بین ۳۰ تا ۲۵۰ میلیمتر است، بنابراین باید صنایعی در این استان‌ها رونق بگیرد که مصرف بالای آب نداشته باشد. آیا این اقتصادی است که ما سنگ آهن را از نقاط دور دست همچون گل‌گهر و چغارت کرمان به شهرهای اصفهان و مبارکه بیاوریم تا مجبور شویم که آب زاینده رود را در سال ۱۳۸۸ به ذوب آهن بفروشیم و کشاورزان استان اصفهان را واداریم که کشت نکنند؟! بهتر است استان‌های غربی که آب کافی دارند به این کارها گمارده شوند و صنایع سنگین و مادر در آنجا رونق بگیرند

جدول شماره ۱

استان‌ها	نسبت اراضی کشاورزی به مساحت استان
استان قم، اصفهان، یزد، خراسان جنوبی، کهگیلویه و بویراحمد فارس، کرمان، هرمزگان و سیستان و بلوچستان (بازده استان)	۱۰۸/۵۱ درصد
خراسان‌های شمالی و رضوی، بوشهر، چهارمحال و بختیاری، خوزستان، ایلام، گیلان، مازندران و تهران (که استان)	۲۰۸/۵۱۱ درصد
گلستان، لرستان، مرکزی، ایستاد، کرمانشاه، آذربایجان‌های شرقی و غربی، (منته استان)	۳۰۸/۵۲۱ درصد
اردبیل، زنجان، کرمان و همدان (چهار استان)	۳۲۸/۵۲۱ درصد

مأخذ: سالنامه آماری کشور ۱۳۸۵، ص ۱۷۳

بانگاهی به جدول شماره ۱ درمی‌یابیم که در حاشیه کویر ایران، حداکثر ۱۱ درصد زمین‌ها به درد کشاورزی می‌خورند و از سوی دیگر این استان‌ها آب کافی نیز ندارند و میزان بارندگی سالانه در این نواحی بین ۳۰ تا ۲۵۰ میلی‌متر است، بنابراین باید صنایعی در این استان‌ها رونق بگیرد که مصرف بالای آب نداشته باشد. آیا این اقتصادی است که ماسنگ آهن را از نقاط دور دست همچون گل‌گهر و چغسارت کرمان به شهرهای اصفهان و مبارکه بیاوریم تا مجبور شویم که آب زاینده رود را در سال ۱۳۸۸ به ذوب آهن بفروشیم و کشاورزان استان اصفهان را واداریم که کشت نکنند؟ بهتر است استان‌های غربی که آب کافی دارند به این کارها گمارده شوند و صنایع سنگین و مادر در آنجا رونق بگیرند.

الف - پونج

جدول شماره ۲

استان	تولید پونج (شلتوک) سال زراعی ۸۷-۱۳۸۶ (میلیون تن)
مازندران	۱
گیلان	۰/۷
گلستان	۰/۳

مأخذ: بانک مرکزی، اداره آمار اقتصادی، دایره شاخص‌های اقتصادی سال ۸۷، ص ۳۲

طبق آمار در سال زراعی ۸۷-۱۳۸۶ معادل ۵۲۶ هزار هکتار سطح زیر کشت برنج داشته‌اند که نسبت به سال زراعی ۸۶-۱۳۸۵ معادل ۱۴/۳ درصد رشد منفی (کاهش) داشته است (همان، ص ۳۲) که این

و اردبیل و همدان با ۲۴ روز یخبندان بالاترین بوده و بندرعباس و بوشهر روز یخبندانی نداشته‌اند. (سالنامه آماری کشور ۱۳۸۵، ص ۵۴)
در سال زراعی ۸۷-۱۳۸۶ شهر رشت با ۸۹۴/۱ میلی‌متر بارندگی و یاسوج با ۵۷۴/۱ میلی‌متر بارندگی بالاترین بوده و کمترین میزان بارندگی سالانه به شهر یزد با ۲۵/۲ میلی‌متر و اصفهان با ۳۹/۵ میلی‌متر تعلق داشته است (بانک مرکزی، اداره آمار اقتصادی، دایره شاخص‌های اقتصادی، گزارش سال ۱۳۸۷، ص ۲۹). در سال آبی ۸۵-۱۳۸۴، حجم آب حاصل از ریزش در حوزه‌های آبریز اصلی کشور در حدود ۳۵۲ میلیارد متر مکعب بوده که سهم دریای خزر ۱۹ درصد، خلیج فارس و دریای عمان ۴۲ درصد، فلات مرکزی ۳۱ درصد، دریاچه ارومیه ۵ درصد، مرز شرقی ۱ درصد و قره‌قوم ۲ درصد بوده است. (سالنامه آماری کشور ۱۳۸۵، ص ۵۴)

کشاورزی

بهره‌بردار کشاورزی: شخصی حقیقی یا حقوقی که به تنهایی یا با مشارکت دیگران، مدیریت امور بهره‌برداری کشاورزی و مسئولیت فنی و اقتصادی آن را به عهده داشته و مستقیماً در سود و زیان آن شریک است. (همان، ص ۱۶۳)

بر اساس سرشماری سال ۱۳۸۲، تعداد ۴/۲ میلیون واحد بهره‌برداری کشاورزی در کشور شناسایی شده که به زراعت، باغداری، تولید گلخانه‌ای، پرورش دام و... اشتغال داشته‌اند. ۹۹/۸ درصد اشخاص حقیقی و ۲ درصد حقوقی‌اند. (همان، ص ۱۶۵) به عبارت دقیق‌تر، اکثر خانوارها هستند که فعالند، زیرا اگر در بخش کشاورزی به نیروی کار، دستمزد پرداخت شود، مجبورند چرخه تولید را ترک نکنند، ولی چون خانوادگی‌اند و دستمزدی در کار نیست می‌توانند به زندگی اقتصادی‌شان ادامه دهند.

۳/۴ میلیون از خانوارهای بهره‌بردار، ساکن و ۰/۸ میلیون نفر غیر ساکن‌اند (همان، ص ۱۶۶). بیشترین بهره‌برداران در بخش زراعت و باغداری فعالند و کمترین در پرورش کرم ابریشم و تولید گلخانه‌ای. (همان، ص ۱۶۹)

حدود ۵۰۰ هزار تن است. (روزنامه اعتماد، ۸ بهمن ۱۳۸۸، ص ۵)
 اگر بهای برنج وارداتی را محاسبه کنیم حدوداً ۸۲۷
 تومان می‌شود. طبق برآورد کارشناسان مصرف سالانه یک ایرانی
 ۳۶ کیلوگرم است ولی عمده‌خرها آن را به ۴۶ کیلوگرم ارتقا دادند
 و در نتیجه عرضه از تقاضا پیشی گرفت و قیمت برنج در مراکز
 تولید سقوط کرد. چنان‌که گفته‌اند و نوشته‌اند بهای یک تن برنج
 مسموم وارداتی ۳۰۰ دلار است که با هزینه حمل و نقل و... ۵۰۰ دلار
 می‌شود.

تصور کنید که عمده‌خرهای ایرانی چون سودافسانه‌ای
 نصیب‌شان شده که حاضر شدند فقط ۵/۵ میلیارد تومان پول
 تبلیغات تلویزیون را بدهند. (روزنامه اعتماد، ۲۵ آبان ۱۳۸۸)
 تحقیقات بهای یک کیلوگرم برنج ایرانی برای تولیدکنندگان آن
 ۱۵۰۰ تومان است. اکنون در تهران دوغ و دوشاب یکسان است
 و تفاوتی بین برنج ایرانی و خارجی از نظر قیمت وجود ندارد و
 مرغوب‌ترین برنج در استان گیلان هر کیلوگرم بین ۱۵۰۰ تا ۱۸۰۰
 تومان فروخته می‌شود.

ب- گندم

جدول شماره ۲

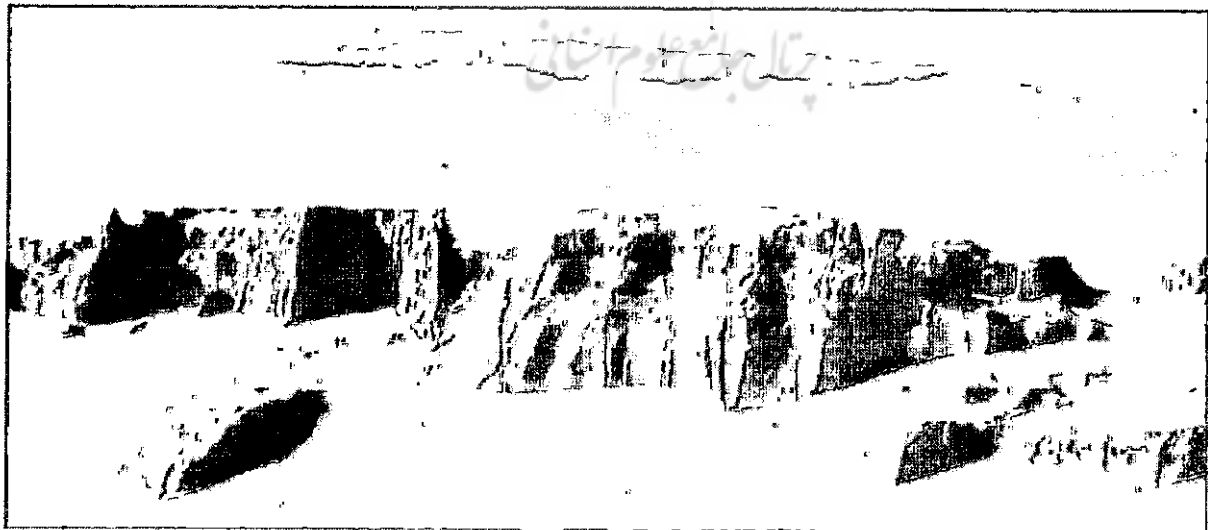
استان	تولید گندم سال زراعی ۸۷-۱۳۸۶ (میلیون تن)
فارس	۱/۲
خوزستان	۱/۱
گلستان	۰/۷

مأخذ: بانک مرکزی، اداره آمار اقتصادی، دایره شاخص‌های اقتصادی سال ۸۷، ص ۳۰

طبق آمار ۵/۳ میلیون هکتار در سال زراعی ۸۷-۱۳۸۶ به زیر
 کشت گندم رفته که نسبت به سال زراعی ۸۶-۱۳۸۵ معادل ۲۷/۳
 درصد رشد منفی داشته است. میزان تولید گندم در سال زراعی
 ۸۷-۱۳۸۶ معادل ۸ میلیون تن است که نسبت به سال مشابه قبل معادل
 ۴۹/۹ درصد رشد منفی تولید نیز داشته‌ایم. (بانک مرکزی، اداره آمار
 اقتصادی، دایره شاخص‌های اقتصادی، ص ۳۰)

بزرگترین مشکل کشور در
 تولید محصولات استراتژیک،
 بی‌کشش بودن عرضه در
 مقابل قیمت است، مثلاً اگر
 قیمت این محصولات، در
 بازار داخلی ۲ برابر هم شود،
 کشاورزان تکنولوژی‌ای ندارند
 که تولیدشان را افزایش دهند،
 از این رو به افزایش قیمت
 این محصولات استراتژیک
 چشم دوخته‌اند. امروز تمامی
 کشورهای فوق‌صنعتی و در
 حال توسعه همچون آمریکا،
 ژاپن و هند و چین اصرار
 دارند که در تولید محصولات
 استراتژیک خود کف و صادراتی
 شوند، زیرا مواد غذایی قوی‌ترین
 اسلحه ایدئولوژیک برای
 کشورهای سلطه‌گراست

امریکانگر این واقعیت تلخ است که اولاً کاربری این زمین‌ها عوض
 شده، مثلاً ویلا یا آپارتمان‌سازی شده است، ثانیاً کشاورزان زمین‌ها
 را رها کرده و راهی شهرهای کوچک و بزرگ شده‌اند.
 از ابتدای سال ۱۳۸۸ تا پایان فصل پاییز، ۹۹۱ هزار و ۷۳ تن برنج
 خارجی به ارزش ۸۱۹ میلیارد و ۲۹۱ میلیون تومان وارد کشور شده
 که در مقایسه با سال گذشته (۱۳۸۷) رشد ۱۰۲ درصدی را نشان
 می‌دهد. واردات برنج در حالی ۱۰۲ درصد افزایش یافته که ایران با
 تولید دو میلیون و ۲۰۰ هزار تن برنج، هجدهمین تولیدکننده بزرگ
 برنج جهان به‌شمار می‌رود و میزان کسری (نیاز داخلی) به واردات

در همه استان های کشور گندم کشت می شود. ۶۴ درصد تولید گندم در کشور آبی و ۳۶ درصد آن نیز دیم است. (سالنامه آماری کشور، ۱۳۸۵، ص ۱۷۸)

ج- جو

جدول شماره ۲

استان	تولید جو سال زراعی ۸۷-۱۳۸۶ (میلیون تن)
خراسان رضوی	۰/۳
اصفهان	۰/۲
مرکزی	۰/۱

استراتژیک خود کفا و صادراتی شوند، زیرا مواد غذایی قوی ترین اسلحه ایدئولوژیک برای کشورهای سلطه گر است. در صورتی که بر اثر فشار شدید امریکای بر کشورهای و علیرغم کیفیت بسیار پایین برنج ژاپنی نسبت به برنج امریکایی، مردم ژاپن از مصرف برنج امریکایی سر باز زدند و ترجیح دادند آن را به کشورهای فقیر و گرسنه آفریقایی هدیه کنند» (کالبدشناسی یک برنامه، دکتر فرشاد مومنی، ص ۱۲۵)

جدول شماره ۵

سال	واردات (میلیارد دلار)
۱۳۷۶	۱۴/۲
۱۳۷۷	۱۴/۳
۱۳۷۸	۱۲/۷
۱۳۷۹	۱۴/۳
۱۳۸۰	۱۷/۶
۱۳۸۱	۲۲/۳
۱۳۸۲	۲۶/۶
۱۳۸۳	۳۵/۴
۱۳۸۴	۳۹/۲
۱۳۸۵	۴۱/۷
۱۳۸۶	۴۸/۴
۱۳۸۷	۵۶/۰
۱۳۸۸	۵۵/۲

ماخذ: بانک مرکزی، اداره آمار اقتصادی، دایره شاخص های اقتصادی سال ۸۷، ص ۳۱
در سال زراعی ۸۷-۱۳۸۶ معادل ۱/۱ میلیون هکتار زیر کشت جو رفت که نسبت به سال زراعی ۸۶-۱۳۸۵ معادل ۳۴/۸ درصد رشد منفی داشته است و میزان تولید جو در کل کشور در سال زراعی ۸۷-۱۳۸۶ معادل ۱/۵ میلیون تن بوده که نسبت به سال مشابه قبل برابر ۵۰/۱ درصد رشد منفی داشته است. در تمامی استان های کشور کشت جو، رواج دارد. (ماخذ: بانک مرکزی، اداره آمار اقتصادی، دایره شاخص های اقتصادی سال ۸۷، ص ۳۱)

۶۱/۷ درصد تولید جو در ایران آبی و ۳۸/۳ درصد آن نیز دیم است.

بزرگترین مشکل کشور در تولید محصولات استراتژیک، بی کشش بودن عرضه در مقابل قیمت است، مثلاً اگر قیمت این محصولات، در بازار داخلی ۲ برابر هم شود، کشاورزان تکنولوژی ای ندارند که تولیدشان را افزایش دهند، از این رو به افزایش قیمت این محصولات استراتژیک چشم دوخته اند. با توجه به تورم افسار گسیخته ۳۵ سال اخیر و واردات بی رویه محصولات استراتژیک توسط عمده خرها، بدیهی است که کشاورزان فرار را بر قرار ترجیح دهند و طبل کوچ را در کوی و بزرز به صدا در آورند و راهی شهرهای بزرگ شوند که در بخش جمعیت واقعت این کوچندگان را بر اساس آمار خواهیم دید.

امروز تمامی کشورهای فوق صنعتی و در حال توسعه همچون امریکا، ژاپن و هند و چین اصرار دارند که در تولید محصولات

ماخذ: بانک مرکزی، اداره آمار اقتصادی، دایره واردات و صادرات (سالهای

۸۷-۱۳۷۶)

روزنامه آرمان، ۱۹ فروردین ۸۹، شماره ۱۳۰۴، ص ۱۰

بسیاری از تولید کنندگان داخلی، بسیاری از کالاهای خود را در کشور پاکستان، امارات و چین تولید و بعد وارد کشور می کنند، این امر فاجعه آمیز است چون در داخل ارزش افزوده ای ایجاد نخواهد کرد.»

(شبکه ۲ سیما، اخبار ۳، ۲۰:۳۰، اسفند ۱۳۸۸)

۳- جمعیت

بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در آبان ماه ۱۳۸۵، جمعیت کشور ۷۰/۴ میلیون نفر که ۵۰/۹ مرد و ۴۹/۱ درصد زن و متوسط رشد سالانه نسبت به سال ۱۳۷۵ معادل ۱/۶ درصد بوده است. ۷۱ درصد در نقاط شهری و ۳۹ درصد در نقاط روستایی ساکن اند.

با توجه به جدول شماره ۶ به این دریافت می رسیم که جمعیت در کشور، توزیع بسیار پراکنده ای دارد. به دلیل اینکه ۵۲ درصد کارخانجات در تهران قرار دارد با ۱/۲ درصد مساحت نسبت به کل کشور معادل ۱۹ درصد یعنی ۱۳/۴ میلیون نفر را داراست، از این رو ۱۰۰ متر مربع زمین در این استان، ۲۲۵ متر مربع بنا را تجمل خواهد کرد. تراکم نسبی جمعیت در استان تهران معادل ۷۱۳ نفر در کیلومتر

ایران دومین تولید کننده و صادر کننده نفت در اوپک است و با عرضه بیش از ۹۴ میلیارد متر مکعب گاز طبیعی به بازار، بیشترین مقدار عرضه را در اوپک دارد. در آمد سرانه یک ایرانی ۲۴۰۱ دلار است، ولی نروژ تولید کننده دیگر نفت در اروپا در آمد سرانه ای معادل ۵۴۳۸۳ دلار در سال دارد

جدول شماره ۶

استان	میزان مساحت (درصد) (۱)	جمعیت (درصد) (۲)	میزان تراکم ساختمانی (درصد) (۳)	جمعیت (میلیون نفر) (۴)
گلستان، آذربایجان شرقی، خرمین، کردستان، کرمانشاه، همدان، مرکزی، قم، اصفهان، سمنان و خراسان رضوی	۳۱/۵	۳۵/۹	۱۲۰	۲۵/۳
تهران و یکه استان	۱/۲	۱۶/۰	۲۳۵	۱۳/۴
اردبیل، آذربایجان غربی، زنجان، مازندران، گلستان، خراسان شمالی، یزد، چهارمحال و بختیاری و خوزستان که استان	۲۲/۱	۲۳/۶	۱۰۱	۱۶/۶
خراسان جنوبی، کرمان، فارس، بوشهر، کهگیلویه و بویراحمد، هرمزگان، لرستان، ایلام و سیستان و بلوچستان که استان	۲۵/۳	۲۱/۲	۱۳۰	۱۵/۱

مأخذ: (۱) سالنامه آماری، سال ۱۳۸۵، ص ۵۷

(۲) مساحت از نگارنده است.

(۳) سالنامه آماری، سال ۱۳۸۵، ص ۲۵۲

(۴) همان، ص ۱۰۵

مربع است، یعنی در هر کیلومتر مربع معادل ۷۱۳ نفر زیست می کنند و حال آنکه در استان هایی مانند خراسان و یزد و... کمتر از ۲۰ نفر است (سالنامه آماری کشور، سال ۱۳۸۵، ص ۹۴)

منطق اقتصادی حکم می کند که قیمت یک متر مربع زمین تکمیل شده در سال ۱۳۸۷ در استان تهران ۱/۸ میلیون تومان و در یزد ۱۶۱ هزار تومان باشد. (بانک مرکزی، اداره آمار اقتصادی، دایره آمار ساختمانی استان، سال ۱۳۸۷)

جدول شماره ۷

شهر	جمعیت (میلیون نفر)
ارومیه	۰/۶
اصفهان	۱/۶
اهواز	۱/۰
تبریز	۱/۴
تهران	۷/۱
رشت	۰/۶
شیراز	۱/۲
قم	۱/۰
کرج	۱/۴
کرمان	۰/۵
کرمانشاه	۰/۸
مشهد	۲/۴
جمع	۲۰/۲

مأخذ: سالنامه آماری کشور، سال ۱۳۸۵، صفحات ۱۰۷ و ۱۰۸

با توجه به جدول شماره ۷ تعداد ۱۲ شهر معادل ۲۰/۲ میلیون نفر جمعیت دارند، به عبارت دقیق تر از جمعیت ۴۸/۳ میلیون نفری جامعه شهری، ۴۱/۸ درصد در ۱۲ شهر و ۵۹/۲ درصد دیگر در ۱۰۰۴ شهر دیگر.

طبق سرشماری سال ۱۳۸۵ در ایران ۱۰۱۶ شهر وجود دارد (همان، ص ۱۱۰). پدیدهی است که تقاضا برای امکانات شهری مانند آب، برق، تلفن، مسکن، شغل فزاینده خواهد شد.

جدول شماره ۸

تعداد آبادی	جمعیت روستایی کشور در آبان ماه ۱۳۷۵ (میلیون نفر)	تعداد آبادی	جمعیت روستایی کشور در آبان ماه ۱۳۸۵ (میلیون نفر)
۶۸/۱۲۲	۲۳/۰	۴۲/۱۲۵	۲۲/۱

مأخذ: سالنامه آماری کشور، سال ۱۳۸۵، ص ۱۱۰

با توجه به جدول شماره ۸ در طول ۱۰ سال (۸۵-۱۳۷۵) پنج هزار آبادی خالی از سکنه شده و جالب آنکه در این سال جمعیت روستایی، یک میلیون نفر نیز کاهش یافته و این نمایانگر کوچ افسار گسیخته مردم به نقاط شهری است.

جدول شماره ۹

نقاط روستایی	تعداد خانوار (میلیون نفر)	جمعیت (میلیون نفر)	جمعیت هر خانوار (نفر)
آبان ماه ۱۳۶۵	۴/۱	۲۲/۳	۵/۴
آبان ماه ۱۳۷۵	۴/۴	۲۳	۵/۲
آبان ماه ۱۳۸۵	۵/۱	۲۲/۱	۴/۳

مأخذ: سالنامه آماری کشور، سال ۱۳۸۵، ص ۱۰۲

با توجه به جدول شماره ۹، در این ۲۰ سال، اولاً یک میلیون واحد خانوار افزوده شده است، ثانیاً یک میلیون نفر از جمعیت در خلال ۱۰ سال اخیر کم شده است که بر نخاسته از ۲ واقعیت است: الف - کاهش نرخ رشد جمعیت کشور ب - کوچ فزاینده به شهرهای بزرگ

جدول شماره ۱۰

نقاط شهری	تعداد خانوار (میلیون نفر)	جمعیت (میلیون نفر)	جمعیت هر خانوار (نفر)
آبان ماه ۱۳۶۵	۵/۵	۲۶/۸	۴/۹
آبان ماه ۱۳۷۵	۸	۳۶/۸	۴/۶
آبان ماه ۱۳۸۵	۱۲/۴	۴۸/۲۷	۳/۹

مأخذ: سالنامه آماری کشور، سال ۱۳۸۵، ص ۱۰۲

با توجه به جدول شماره ۱۰، اولاً، جمعیت شهری در این ۲۰ سال، حدوداً ۲۲ میلیون نفر افزایش یافته است. ثانیاً، تعداد خانوارها نیز در این ۲۰ سال، ۷ میلیون واحد بیشتر شده است که ناشی از کوچ فزاینده به شهرها و هسته ای^(۱) شدن خانواده هادر شهرهاست. با توجه به تمرکز تولید و دلالتی (به اصطلاح خدماتی) در شهرهای بزرگ، فرار از روستاها به قرار در شهرهای بزرگ، ترجیح داده می شود.

۲- نیروی کار و بیکاری

شاخص کل اشتغال کارکنان (کارگران + کارمندان) در سال ۱۳۸۴ (۱۳۸۳=۱۰۰) به عدد ۹۷/۶ رسید که نسبت به سال قبل معادل ۲/۴ درصد کاهش یافته است. «از میان ۲۲ گروه صنعتی، شاخص اشتغال ۱۲ گروه صنعتی بین ۲/۴ تا ۱۵/۱ درصد کاهش داشته

است، یک گروه فاقد تغییر بوده و ۹ گروه بین ۰/۲ تا ۱۲/۹ درصد نسبت به سال قبل افزایش داشته است. متوسط کل تعداد کارکنان کارگاه‌های بزرگ صنعتی کشور در سال ۱۳۸۴ حدود ۶۶۹ هزار نفر بوده که استان تهران با ۳۰/۱ درصد بیشترین سهم را به خود اختصاص داده و استان‌های اصفهان، خراسان رضوی، مرکزی و قزوین به ترتیب با ۱۰/۷، ۷/۵، ۶/۳، ۶/۲، ۵/۶ درصد در رده‌های بعدی قرار گرفته‌اند. این استان‌ها در مجموع با پوشش ۶۶/۴ درصد از کل اشتغال را دارا هستند. (بانک مرکزی، اداره آمار اقتصادی، دایره آمار صنعتی، سال ۱۳۸۴، ص ۱۹)

در سال ۱۳۸۴ معادل ۱۶۰۱۸ کارگاه صنعتی دارای ده نفر کارگر و در مجموع با ۱/۱ میلیون نفر کارگر وجود داشته که نسبت به سال قبل، تعداد کارگاه‌های صنعتی ۱/۶ درصد و تعداد کارکنان نیز ۱/۴ درصد کاهش یافته است (سالنامه آماری کشور، سال ۱۳۸۵، ص ۲۸۱)، یعنی در سالیان اخیر، بیکاری تشدید شده است.

نرخ بیکاری مردان ۱۰ درصد و زنان ۱۵/۹ درصد، نرخ بیکاری در نقاط شهری ۱۳/۴ درصد و در نقاط روستایی ۷/۱ درصد است. معادل ۲۰/۷ درصد دانش‌آموختگان دانشگاهی بیکارند. نرخ بیکاری در سنین ۱۵ تا ۲۴ معادل ۲۳/۳ درصد است. (همان، ص ۱۲۹) در سه ماهه اول ۱۳۸۸، جمعیت فعال کشور ۲۴/۷ میلیون نفر بوده که نرخ بیکاری در این دوره معادل ۱۱/۱ درصد بوده است. (بانک مرکزی، اداره بررسی‌ها و سیاست‌های اقتصادی، ص ۱)

اگرچه متوسط بیکاری ۱۱/۱ است، ولی در بین دانش‌آموختگان و جوانان ۱۵ تا ۲۴ سال، نگران‌کننده است و شاید میزان افزایش طلاق و سرقت در شهرهای بزرگ پر خاسته از این واقعیت باشد.

جدول شماره ۱۱

سال	طلاق در شهرها (درصد)	طلاق در روستاها (درصد)
۱۳۷۰	۱۰/۷	۲/۴
۱۳۷۵	۹/۲	۲/۲
۱۳۸۵	۱۴/۲	۶/۹

مأخذ: سالنامه آماری کشور، ۱۳۸۵، ص ۱۲۰

در سال ۱۳۸۵ حدود ۱۹۰ هزار مورد سرقت توسط نیروی انتظامی ثبت شده که نسبت به سال قبل ۲/۴ درصد افزایش نشان می‌دهد. (همان، ص ۴۸۸)

۵- امکانات رفاهی در استان‌ها

الف- رابطه جمعیت با تولید ناخالص داخلی و ارزش افزوده

جدول شماره ۱۲

استان	ارزش افزوده (میلیارد تومان)	مهم استان در تولید ناخالص داخلی (درصد)	سهم استان در جمعیت کل کشور (درصد)
تهران	۳۸۲۹۶/۱	۲۲/۹	۱۸/۷
تهران	۲۲۳۸۵/۲	۱۲/۵	۶/۱
اصفهان	۹۸۶۵	۶/۲	۶/۵
خراسان رضوی	۷۵۹۹/۳	۴/۹	۷/۹
سمنان	۱۲۸۲/۳	۰/۸	۰/۸
ایلام	۱۱۲۳/۶	۰/۷	۰/۸
خراسان شمالی	۹۲۲/۵	۰/۴	۱/۲
چهارمحال و بختیاری	۹۰۹	۰/۴	۱/۲
خراسان جنوبی	۶۶۴	۰/۴	۰/۹

مأخذ: سالنامه آماری کشور، سال ۱۳۸۵، ص ۷۴۸

با توجه به جدول شماره ۱۲ در می‌بایم که استان‌های پر خوردار و

محروم چه شکاف ژرفی را دارا هستند، برای نمونه تهران ۲۵ درصد سهم در تولید ناخالص داخلی داراست، ولی ۱۸/۷ درصد جمعیت را در خود دارد و بدیهی است که با این اوصاف، یکی از کانون‌های کوچندگان باشد و خراسان جنوبی، محروم‌ترین استان است که سهم ناچیزش در تولید ناخالص داخلی (۰/۴ درصد) ولی ۰/۹ درصد جمعیت را باید تأمین کند!

جدول فوق فقط ۱۹ استان را پوشش می‌دهد که ۱۴ استان بالای جدول پر خوردار و ۵ استان بعدی محروم‌اند و بقیه استان‌ها نیز حدفاصل این دو دسته‌اند.

ب- امکانات استان‌ها

جدول شماره ۱۳

استان	درصد شهرهای گازرسانی شده	تعداد خطوط تلفن ثابت به ازای هر ۱۰۰ نفر	تعداد تخت به ازای هر صد هزار نفر
تهران، سمنان	۱۰۰	۲۳۰۲۲۶	۲۳۵۲۲۱۵
کرمان، خراسان جنوبی، هرمزگان و سیستان و بلوچستان	۴۰	۲۵۷۱۵	۱۲۵۵۸۸

مأخذ: سالنامه آماری کشور، سال ۱۳۸۵، صص ۲۷۱، ۲۷۲، ۲۷۳ و ۲۷۴
 با نگاهی به جدول فوق در می‌بایم که تفاوت شدید در توسعه یافتگی استان‌ها وجود دارد، از این رو بعضی از استان‌ها، کوچندگان را به سوی خود می‌کشانند.

ج- مددجویان کمیته امداد

سال	تعداد مددجویان کمیته امداد (میلیون نفر)	مبلغ (میلیارد تومان)
۱۳۷۵	۳/۲	۵۴/۵
۱۳۸۵	۷/۱	۹۷۹/۰

مأخذ: سالنامه آماری کشور ۱۳۸۵ ص ۵۲۶

در ۱۰ سال اخیر، کمک‌گیرندگان از کمیته امداد ۱۲۲ درصد رشد داشته است که نمایانگر افزایش فقر در جامعه است. این افراد به طور میانگین ماهی ۱۲ هزار تومان می‌گیرند و اگر تورم در ایران شدت یابد، مددجویان کمیته امداد فزاینده‌تر خواهند شد.

نتیجه

مساحت ایران رتبه چهاردهم را در جهان داراست. شاخص توسعه انسانی آن رتبه ۹۶ و امید زندگی در ایران ۷۱ سال است. ایران دومین تولیدکننده و صادرکننده نفت در اوپک است و با عرضه بیش از ۹۴ میلیارد مترمکعب گاز طبیعی به بازار، بیشترین مقدار عرضه را در اوپک دارد. درآمد سرانه یک ایرانی ۲۴۰۱ دلار است، ولی نرؤز تولیدکننده دیگر نفت در اروپا درآمد سرانه‌ای معادل ۵۴۳۲۳ دلار در سال دارد. (سالنامه آماری کشور، سال ۱۳۸۵، ص ۴۸)

♦ دانشجوی دکتری اقتصاد

پی‌نوشت:

۱- هسته‌ای، خانواری است که پس از ازدواج، دختر و پسر جوان زیر سقفی جدید ساکن می‌شوند، حال آن‌که در روستاها، خانوارها گسترده‌اند و صومأ سه نسل زیر یک سقف زیست می‌کنند.